

Former for ettervirkning i norsk rett

Arbeidsrettsgruppens høstseminar
25. november 2019

Alexander Næss Skjønberg

Arbeidsgiverne vant prinsippsak om tariffavtaler

Tvisten Oslo tingrett avgjorde sist uke, gjelder et spørsmål det har vært uenighet om i teorien, og som ikke er løst i rettspraksis.

«Det er bemerkelsesverdig at retten i det vesentlige lener seg på en upublisert artikkel»

Forfatteren diskuterer i denne artikkelen rettskildebruken i en dom som har skapt debatt i arbeidsrettsmiljøet den siste tiden.

Kommentar

Alexander Næss Skjønberg
Førsteamanuensis ph.d., BI

9 jul 2019 kl. 08:03

Spørsmålet om tariffavtalen har ettervirkninger

Det er ikke alltid klart om det er advokaten Fougner, eller akademikeren som fører pennen, men på noen punkter har boka preg av å være rene prosedyreinnlegg, uten å åpne for den refleksjon som forventes av rettsvitenskaplige fremstillinger. Spørsmålet om tariffavtalen har ettervirkning er ett eksempel på dette.

Arbeidsrett

Alexander Næss Skjønberg

Den alminnelige regelen om ettervirkning av tariffavtaler 18

Stein Evju

Eftervirkning, bundethet og endringsadgang. Randbemerkninger til arbeidstvistlovens § 8 tredje ledd og arbeidsmiljølovens § 16 første og annet ledd 39

Vegard Veggeland

Forbudet mot endring i arbeidsvilkår etter arbeidstvistlovens § 8 tredje ledd – særlig om pensjon 85

Tarjei Thorkildsen

Teorier om tariffavtalens ettervirkning 261

Stein Evju

Tariffavtaler og ettervirkninger 289

Ulike former for ettervirkning

Grunnleggende skille mellom:

- a) tariffavtalens ettervirkning → arbtvl. § 8 (3)
- b) ettervirkning av tariffavtale → ulovfestet, nær sammenheng med tariffavtalens normative virkning

(1) TARIFFAVTALENS ETTERVIRKNING

Tariffavtalens ettervirkning, arbtvl. § 8 (3)

---

§ 8. Fredsplikt

(1) Rettstvist¹ må ikke² søkes løst ved streik,³ lockout⁴ eller annen arbeidskamp.

(2) Interesstvist¹ må ikke² søkes løst ved streik,³ lockout⁴ eller annen arbeidskamp før vilkårene i §§ 18 og 25 er oppfylt. Gjelder interesstvisten revisjon av tariffavtale,⁵ må dessuten gyldighetstiden⁶ for denne være utløpt.

(3) Med mindre annet er avtalt, skal den tariffavtale⁵ og de lønns- og arbeidsvilkår som gjaldt ved tvistens utbrudd, gjelde så lenge streik,³ lockout⁴ eller annen arbeidskamp ikke må iverksettes etter andre ledd.

Tariffavtalens ettervirkning, jfr. arbtvl. § 8 (3)

I hvilke situasjoner?

interessetvister, jfr. «*tvistens* utbrudd»

1. tvist om revisjon av tariffavtale
2. men også tvist om opprettelse av tariffavtale der det ikke består noen tariffavtale fra før
  - da ikke tariffavtalens ettervirkning, men fortsatt bundethet av arbeids- og lønnsvilkår
  - Se V. Veggeland, «Forbudet mot endring i arbeidsvilkår etter arbeidstvistloven § 8 tredje ledd - særlig om pensjon», *Arbeidsrett* 2018

Tariffavtalens ettervirkning, jfr. arbtvl. § 8 (3)

Hvorfor ettervirkning i
interessetvister?

Motvirke at balanseforholdet mellom
partene på kollektivt nivå forrykkes

Sikre tariffavtalens fredsfunksjon i
revisjonsperioden

TARIFFAVTALENS EFTERVIRKNING*

AV FØRSTELEKTOR STEIN EVJU

1. Introduksjon

1.1. Tidsgrensning og ettervirkning

I Norge, som i Norden ellers, spiller tariffavtalen en sentral rolle som instrument for regulering av rettsforhold mellom partene i arbeidslivet. Dens parter er på den ene siden en *sammenslutning* av arbeidstagere (en fagforening), og på den andre siden en arbeidsgiver eller en arbeidsgiverforening – det siste har størst praktisk betydning. Tariffavtalen er en særegen kontraktstype, med særegne rettsvirkninger. Ikke minst gjelder det fredsplikt- og ufravikelighetsvirkningene, som understreker de hensyn til gjensidig, enhetlig regulering og stabilitet som både avtaleformen og lovgivningen om den hviler på. Som kontrakt stifter tariffavtalen rett og plikt mellom avtalens parter – dens «obligatoriske» funksjon. Men ordinært gir tariffavtalen også, og ikke minst, bestemmelser som gjelder for individuelle arbeidsforhold. Og det er karakteristisk at disse – «normative» – bestemmelser anses å inngå i de enkelte arbeidsavtaler som gjensidig forpliktende på individuelt nivå, i kraft av normene om tariffavtalens ufravikelighet («tvingande verkan»)¹.

Tariffavtalens ettervirkning, jfr. arbtvl. § 8 (3)

Hva har ettervirkning?

ARD 1992.1: «Lovens regel innebærer således at tariffavtalen som sådan består ut over avtalens ordinære utløpstid: Dens gyldighetstid forlenges»

- fredsplikt, ufravikelighet

men: «som gjaldt ved tvistens utbrudd» som står ved makt

Eks. ARD 1981.153 *Markeringstillegg*

Tariffavtalens ettervirkning, jfr. arbtvl. § 8 (3)

Hvor lenge varer ettervirkningen?

«så lenge streik, lockout eller annen arbeidskamp ikke må iverksettes etter andre ledd» → arbtvl. §§ 18 og 25 = lovens frister må utløses

Dvs. det må i utgangspunktet gis plassoppsigelse

- Passivitet? ARD 1992.14 *Praktiserende Arkitekter*
- Hvis ikke mulig å gi plassoppsigelse? ARD 2017.76 *NRK*

Tariffavtalens ettervirkning, jfr. arbtvl. § 8 (3)

Hvor lenge varer ettervirkningen?

Når fristene etter arbtvl. § 18. ev. også § 25, er utløpt kan arbeidskamp iverksettes og ettervirkning opphøre

Men...

Tariffavtalen kan fortsatt ha ettervirkning ved ulike stadier i et revisjonsløp

(2) INDIVIDUELL ETTERVIRKNING

Individuell ettervirkning

«individuell ettervirkning»: ulovfestet regel som har nær sammenheng med tariffavtalens normative virkning etter arbtvl. § 6

- (1) Tariffavtalens bestemmelser som har blitt del av arbeidsavtalen,
- (2) fortsetter å gjelde som slike *arbeidsavtalenormer* selv om *tariffavtalen* opphører

Individuell ettervirkning

Aktuelt når?

- (1) En tariffavtale opphører uten å bli erstattet av en annen / en tariffavtale gjelder ikke lenger for arbeidsforhold
- (2) En tariffavtale opphører og blir erstattet av en annen («tariffavtaleskifte»)
- (3) Virksomhetsoverdragelse, jfr. aml. § 16-2

Premisset: tariffavtalens normative virkning

Tariffavtalens grunnformål

«Systemet med tariffavtaler forutsetter begrensninger i konkurransen», Rt. 1997.334

Hvordan?

Fastsette kollektive og ensartede arbeids- og lønnsvilkår i en bestemt periode

«Hensigten med tariffavtalerne er, at de skal danne grundlaget for alle de enkelte arbeidskontrakter.» Ot.prp. nr. 29 (1912)

Premisset: tariffavtalens normative virkning

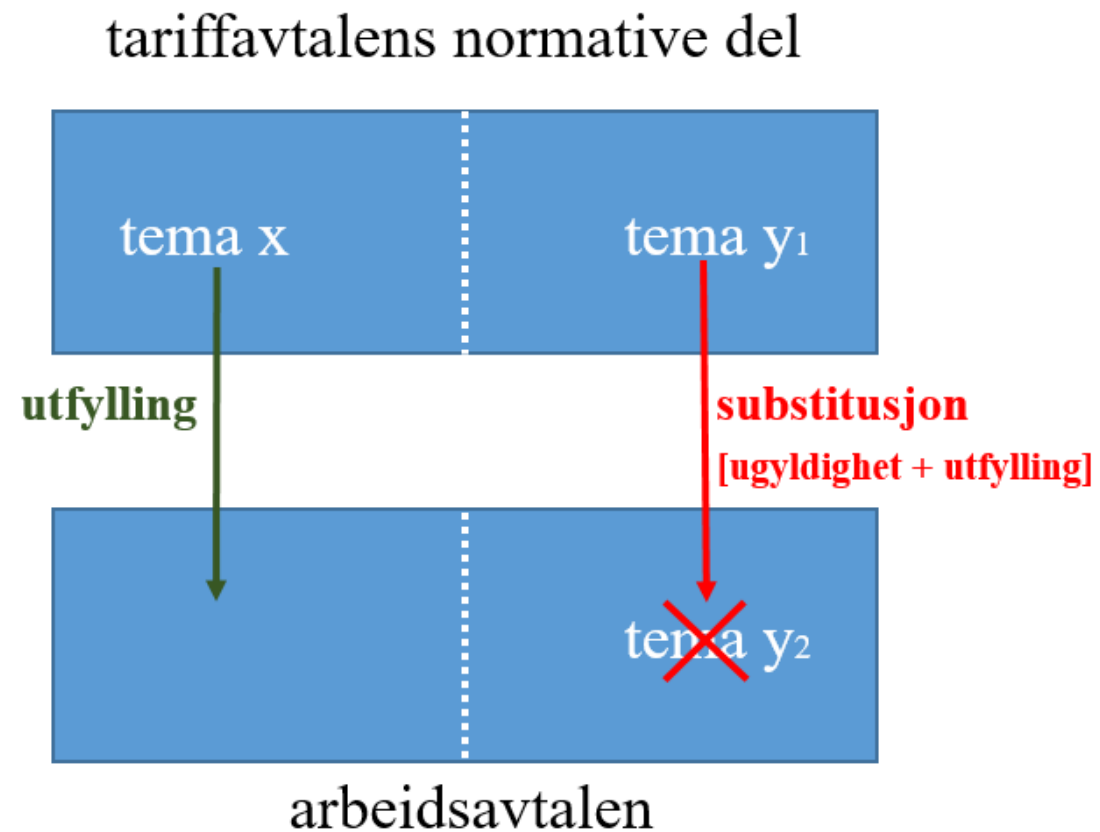

Lov nødvendig → **arbtvl. § 6**

[arbtvl. 1915/1927 § 3 nr. 3]

- (1) Motstridende regulering i AA blir ugyldig *og* erstattes/utfylles automatisk av TA («kjernen»)
- (2) TA utfyller automatisk tomrom i AA
- (3) Motstridende regulering i AA ugyldig uten utfylling

Premisset: tariffavtalens normative virkning

Premisset: tariffavtalens normative virkning

Tjenestetvistkomitéen (1956):

«Tariffavtalens bestemmelser er for en vesentlig del normer som går inn i de enkelte arbeideres individuelle **arbeidsavtaler** som **bindende** og **ufravikelige** deler av disse. Denne såkalte normative del av tariffavtalen forutsettes helt **automatisk** å bli ledd i **arbeidsavtalene**.»

Premisset: tariffavtalens normative virkning

ARD 1926.110:

«enhver under den gamle tariffavtales gyldighetstid opprettet *arbeidskontrakt* med forbundets medlemmer er sluttet i henhold til gjeldende tariffavtale, således at tariffavtalens lønnsbestemmelser *uten videre* og *uten uttrykkelig avtale*, blir del av *arbeidskontrakten*»

ARD 1930.132:

«Og i så fall blir *arbeidsavtalene* i medhold av arbeidstvistlovens § 3 nr. 3 *automatisk forandret* i samsvar med tariffavtalen»

Premisset: tariffavtalens normative virkning

Rt. 1962.122:

«Jeg er enig med de tidligere retter i at søksmålet da hører under de ordinære domstoler og tiltrer for så vidt den begrunnelsen de har gitt»

«Lagmannsretten er enig med herredsretten i at den ... opprettede overenskomst av 12. juli 1954 for så vidt angår ansiennitetsbestemmelsen i § 1 *er en del av Jens Olsen Opheims individuelle arbeidsavtale* med veivesenet. Bestemmelsen er i likhet med lønnsatsene, bestemmelsene om arbeidstid, ferie, akkordarbeid m.v. normer som er *ment å være bindende og ufravikelige deler av arbeidsavtalen*»

Rt. 1995.1, Rt. 2002.1012 mfl.

Premisset: tariffavtalens normative virkning

Rt. 1973.102 *Sulitjelma Gruber*

- Etter tariffavtale gjennomført «11-skiftordning», økt arbeidstid 11 dager mot fri hver 12. dag, dvs. annen hver lørdag
- AG la den fjerde ferieuken slik at omfattet opparbeidede frilørdager - ingen kompensasjon
- *Søksmål ved* «[a]rbeiderne ved Sulitjelma Gruber A/S v/ formannen for Sulitjelma faglige Samorganisasjon ... og formannen i Giken Gruvearbeiderforening ...» for de alminnelige domstolene
- *Påstand:* «A/S Sulitjelma Gruber tilpliktet å gi de arbeiderne som skulle hatt fri ... kompensasjon ...»
- Saken avvist *ex officio* av lagmannsretten fordi under Arbeidsretten, opprettholdt av Høyesterett

Premisset: tariffavtalens normative virkning

Høyesterett:

- «er en tvist om tolkning av arbeidstidsavtalen av 1962»
- «det er uomtvistet at arbeidstidsavtalen av 1962 er en tariffavtale»
- «Det er riktignok så at tariffavtalen inngår som et ledd i den enkelte arbeidstakers personlige arbeidsavtale med bedriften, og at de alminnelige domstoler i sak anlagt av enkelte arbeidstakere på grunnlag av deres individuelle avtaler må ta prejudisielt standpunkt til tariffavtalens innhold, jfr. i denne forbindelse arbeidstvistloven § 9, jfr. § 8. Det foreliggende saksanlegg er imidlertid ikke basert på individuelle arbeidsavtaler, men på arbeidstidsavtalen av 1962 som sådan»

Premisset: tariffavtalens normative virkning

Tariffavtalens normative regulering har et dobbelt rettsgrunnlag: tariffavtalen og arbeidsavtalen («den doble konstruksjonen»)

Transformasjonen har materiell og prosessuell betydning; ikke bare et «terminologisk spørsmål» (slik Thorkildsen 2019)

Fra normativ virkning til ettervirkning

«Det innhold en arbeidsavtale har fått gjennom en tariffavtales arbeidsnorm, beholder den også etter at tariffavtalens egen gyldighetstid har utløpet.»

Berg, *Arbeidsrett* 1930 s. 182

→ Konsekvensargument

Fra normativ virkning til ettervirkning

Feilaktig å hevde at denne konsekvensen er av en slik karakter at krever «en ytterligere begrunnelse, og ikke minst et særskilt rettskildemessig grunnlag»
(Thorkildsen 2019)

Fra normativ virkning til ettervirkning

Rettspraksis, **Arbeidsretten:**

ARD 1926.110 *Akers Mek.*

- AG bundet av direkteavtale. Meldte seg inn i N.A.F., sa opp direkteavtalen
- Mellomperiode uten tariffavtale fordi streik
- AG bundet av den organisasjonsmessige tariffavtalen (VO)
- Ny tariffavtale innebar lønnsnedslag
- Ved lønnsnedslaget tok AG ikke i betraktning prosentvise tillegg som arbeiderne hadde hatt etter direkteavtalen; slike tillegg fantes ikke i den nye tariffavtalen
- I strid med den nye *tariffavtalen*?

Fra normativ virkning til ettervirkning

ARD 1926.110 *Akers Mek.* forts.

Forbundet:

- På det rene at direkteavtalen var opphørt, og at ikke kunne bygges tariffkrav på den
- Men ny tariffavtale knytter lønnsnedslaget til hver enkelts individuelle lønn; prosenttillegget var en del av den individuelle lønnen

Fra normativ virkning til ettervirkning

ARD 1926.110 *Akers Mek.* forts.

Arbeidsgiversiden:

- Bestemmelser om prosenttillegg fantes ikke i den nye tariffavtalen
- Når AG ble bundet av denne tariffavtalen, falt tillegget bort
- «Prosenttillegget har intet å gjøre med de individuelle arbeidskontrakter. Det er ikke hjemlet i dem.» (112)
- Tvist om de individuelle arbeidskontraktene må løses av de alminnelige domstolene

Fra normativ virkning til ettervirkning

ARD 1926.110 *Akers Mek.* forts.

Arbeidsretten:

- Tvist om den nye tariffavtalens forståelse → Arbeidsretten kompetanse
- Spørsmålet: «hvorvidt de i kraft av Akers gamle tariffavtale utbetalte procenttillegg skal regnes med som en del av de individuelle lønninger som skal danne grunnlaget for lønnsnedslagene» (113)

= *prejudisielt* hva som fulgte av *arbeidsavtaleforholdet* på dette tidspunktet

Fra normativ virkning til ettervirkning

ARD 1926.110 *Akers Mek.* forts.

- Arbeidsretten ikke enig i at prosenttillegget *bare* var en rettighet etter den tidligere tariffavtalen
- Tillegget hadde også grunnlag i den enkeltes arbeidsavtale *fordi*:

«tariffavtalens lønnsbestemmelser **uten videre** og uten uttrykkelig avtale, **blir en del av arbeidskontraktene**. **Enhver** organisert arbeider som under den gamle tariffavtales gyldighetstid tok arbeid ved Aker, vilde under henvisning til **de stiltiende forutsetninger for sin arbeidskontrakt** kunne inntale prosenttillegget ved de ordinære domstoler som et ordinært lønnskrav» (114)

Fra normativ virkning til ettervirkning

ARD 1926.110 *Akers Mek.* forts.

Arbeidsretten la på den bakgrunn til grunn at arbeidstagerne *fortsatt* hadde prosenttillegget i behold:

«Arbeidsretten må **derfor** anse procenttillegget som en del av hver enkelt arbeiders individuelle lønn. Og de arbeidere som hadde et sådant procenttillegg da konflikten brøt ut, har **da** etter den nye tariffavtale tariffhjelpet krav på at dette procenttillegg regnes som en del av den lønn som skal reduseres...» (114)

Fra normativ virkning til ettervirkning

ARD 1926.110 *Akers Mek.* forts.

Mindretallets (2) begrunnelse styrker at saken dreiet seg om dette.

Mente at AG måtte frifinnes fordi:

- (1) Prosenttillegget var «tariff-festet og ikke personlige tillegg for den enkelte» altså ikke noe som var del av deres arbeidsavtale (114)
- (2) «Procenttilleggene er ennvidere i den gamle tariffavtale betegnet som **avvikelser** fra» den organisasjonsmessige overenskomsten «og er derfor bortfalt i og med at særtariffen for Aker trådte ut av kraft»

Fra normativ virkning til ettervirkning

AR-2019-4 og AR-2019-5:

«Det følger av tariffavtalens bindende virkning at det som avtalen bestemmer om lønns- og arbeidsvilkår, **automatisk** blir en del av de individuelle **arbeidsavtalene**, jf. blant annet arbeidstvistloven § 6. Lønns- og arbeidsvilkårene som fulgte av en tariffavtale som har opphørt, vil **derfor** ikke uten videre falle bort eller kunne endres av arbeidsgiver som følge av overgang til en minstelønns-overenskomst, sml. ARD-1926-110»

Obiter dicta, men hva gir de uttrykk for? Hvorfor?

Fra normativ virkning til ettervirkning

Rettspraksis, Høyesterett

Intet klart prejudikat

Rt. 1996.1218 *Rogalandsmeieriet*

Hvorvidt bestemmelser var normative; *dette* berodde på en konkret tolkning av den aktuelle avtalens ordlyd, forhistorie og formål

Partene enige om hvis ... så...

Fra normativ virkning til ettervirkning

- «Spørsmålet i saken er om avtalens bestemmelser om stillingsvern og lønnsgaranti ved rasjonalisering får ettervirkninger fordi bestemmelsene har blitt en del av de individuelle arbeidsavtalene» (1223)
- «Den ankende part har for Høyesterett godtatt at rasjonaliseringsavtalen kan ha ettervirkning ... så langt avtalen inneholdt bestemmelser av såkalt **normativ karakter** (1223)
- «Det anføres **nå** at rasjonaliseringsavtalen ikke kan forstås slik at den inneholdt **bestemmelser om individuelle rettigheter**. Avtalen gjaldt retningslinjer for stillingsvern og lønn ved rasjonalisering, og bestemmelsene må forstås som **kollektive rettigheter**»

Fra normativ virkning til ettervirkning

Hva var Høyesteretts syn på dette klassifiseringsspørsmålet?

«Jeg er ikke enig i **dette** syn på avtalens **innhold** (1223)»

Den videre drøftelsen dreier seg om tolkningen av bestemmelsene før Høyesterett konkluderer:

Fra normativ virkning til ettervirkning

«Jeg finner ut fra avtalens tilblivelseshistorie, formålet med avtalen og medlemmenes behov for vern i tilfelle rasjonalisering, at rasjonaliseringsavtalen etablerte **individuelle rettigheter** gjeldende i forhold til den enkelte arbeidstaker. **Disse** rettigheter er av en **slik art** at de går inn som en del av den enkeltes individuelle arbeidsavtale. **Slike individuelle rettigheter** faller ikke uten videre bort om rasjonaliseringsavtalen opphører å gjelde (1224)

Fra normativ virkning til ettervirkning

Samsvarer med ettervirkningsargumentasjonen:

- (1) Bestemmelsene i rasjonaliseringsavtalen tolkes
- (2) De klassifiseres som «individuelle» - ikke «kollektive»
- (3) «Disse» individuelle rettigheter «er av en slik art» at blir del av arbeidsavtalen = hadde normativ virkning
- (4) «Slike individuelle rettigheter» faller ikke uten videre bort = har ettervirkning

Fra normativ virkning til ettervirkning

Rt. 1996.1696 *Trondheim Trafikkselskap*

Ikke prejudikat i motsatt retning

Dreiet seg *ikke* om et tariffavtaleforhold

Uansett hvis var tariffavtale, er Høyesteretts resonnement ikke i strid med ettervirkningssynspunktet

Fra normativ virkning til ettervirkning

Juridisk teori

P. Berg, *Arbeidsrett*, Oslo 1930 s. 182 (Berg 1930), S. Evju, «Tariffavtalens ettervirkning», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1984 s. 254–292 (262, 275–276, 283, 287) (Evju 1984) og «Endring av tjenestepensjon m.v. : Noen arbeidsrettslige spørsmål» i T. Bråthen og O. Gjems-Onstad (red.), *Moderne forretningsjus*, Oslo 2001 s. 41–63 (49–50) (Evju 2001), E. Nykaas, «Om tariffavtalens ettervirkning og bortfall» i *Arbeid og rett : Festskrift til Henning Jakhellns 70-årsdag*, Oslo 2009 s. 517–529 (528), A. N. Skjønberg, «Tariffavtalens virkning for utenforstående arbeidstakere», *Arbeidsrett* 2011 s. 1–75 (36–37) (Skjønberg 2011), Melsom og Aagaard, [Kommentarer til § 8] i E. C. Aagaard (red.), *Arbeidstvistloven : Kommentarer og praksis*, Oslo 2014 s. 87–95 (88), A. S. Johansen og E. Stueland (red.), *Arbeidsmiljøloven : Kommentarer og praksis*, 2. utgave, Oslo 2015 s. 1036–1039, M. Jetlund, «Virksomhetsoverdragelse og avtafefestet pensjon», *Arbeidsrett* 2015 s. 122–146 (132–133), A. N. Skjønberg, E. Hognestad og M. J. Hotvedt, *Individuell arbeidsrett*, 2. utgave, Oslo 2017 s. 81–82 (Skjønberg, Hognestad, Hotvedt 2017) og T. Sundet, *Kollektiv arbeidsrett : en innføring*, Oslo 2018 s. 153.

annet syn: Fougner 1999 (+), Lorentzen 2016, Thorkildsen 2019

Fra normativ virkning til ettervirkning

Utenlandsk rett

alle andre land hvor TA har bindende og tvingende virkning i individuelle arbeidsforhold

Sverige, Danmark, Finland, Tyskland, Frankrike

Fra normativ virkning til ettervirkning

Reelle hensyn mv.

- Hva som er utgangspunktet, har endel å si:
Hvis motsatt: utg. lønn og sentrale vilkår faller bort
- Reforhandles?
- Tvil om den ene hovedforpliktelsen (lønn) i kontraktsforholdet
- Gunstig for AG?

Ettervirkning og styringsrett

Hvilke endringer kan arbeidsgiver gjøre *ensidig* i en avtalebestemmelse som har individuell ettervirkning?

Passer Høyesteretts totrinnsstilnærming i Rt. 2009 s. 1465 *Senvakt* og HR-2016-2286 *Rygge kommune*?

1. «særskilt avkall»? Hvis nei,
2. noe som «særpreger, definerer eller fremstår som vesentlig for arbeidsforholdet»?

Ettervirkning - the never ending story?

Jan Fougner: *Arbeidsavtalen 1999*, senest *Norsk arbeidsrett 2019*

Julie Lorentzen, «Virksomhetsoverdragelse og tariffavtalte lønns- og arbeidsvilkår», *Arbeidsrett 2016*

A.N. Skjønberg, «Den alminnelige regelen om ettervirkning av tariffavtaler», *Arbeidsrett 2019* (+ 2011, 2014, 2017)

Stein Evju, «Eftervirkning, bundethet og endringsadgang», *Arbeidsrett 2019* (+ 1984, 2001)

Tarjei Thorkildsen, «Teorier om tariffavtalens ettervirkning», *Arbeidsrett 2019* (under utgivelse, ventet **desember**)

Stein Evju, «Tariffavtaler og ettervirkninger», *Arbeidsrett 2019* (under utgivelse, ventet **desember**)

A.N. Skjønberg, «Tariffavtalen og dens sentrale rettsvirkninger», *Jussens Venner 2019* (under utgivelse, ventet **desember**)

Takk for meg!